

Els primers anys de les emissores barcelonines

ROSA FRANQUET

A Catalunya es comença a parlar de la ràdio a principis del segle xx en arribar les informacions dels experiments que es realitzen arreu d'Europa. Moltes persones se senten interessades pel fenomen radiofònic, d'entre totes elles, destaquem, els enginyers i comerciants del ram electrònic que veuen en la radiodifusió una bona perspectiva comercial.

Fruit de l'interès que despertà la radiodifusió a Catalunya és la proliferació de revistes especialitzades editades a casa nostra durant els primers 20 anys d'història de la ràdio. Però, no només la premsa especialitzada, sinó també la premsa diària de l'època, dedica espais assíduament a les novetats, a les polèmiques i a les crítiques que desperta el desenvolupament de la radiodifusió. La primera iniciativa de publicació periòdica és Radiosola que surt a Barcelona el mes de setembre de 1923. Els seus fundadors i propietaris són l'enginyer José Guillén García i l'impressor Eduard Solà. La revista té com a objectiu "poner al alcance de todos, los grandes descubrimientos de la radiocomunicación" i agrupa al seu voltant un dels principals nuclis impulsors de la radiodifusió a Catalunya.

Al líder d'aquest grup Guillén García es deuen les primeres emissions demostratives i ell mateix realitza les gestions per què l'emissora de París Radiola faci unes demostracions públiques a Barcelona i Sant Sebastià. L'experiència compta

amb el patrocini de la revista francesa “Je sais tout” i del fabricant d’automòbils Panhard. El dia 22 de setembre de 1923 es realitza una demostració sobre les possibilitats de la ràdio i davant de 25 mil persones concentrades a Montjuïc s’ofereix un concert que s’interpreta a quilòmetres de distància. Tant la creació de la revista, com la prova pràctica de la transmissió i les conferències que es donen arreu de Catalunya creen un clima de sensibilització que afavoreix el desenvolupament de la ràdio.

A Barcelona es crea l’“Asociación Nacional de Radiodifusión” al mes de febrer de 1924 i aplega les següents cases comercials: Sociedad Anglo Española de Electricidad, Sociedad Ibérica de Construcciones Eléctricas, J. Ganzer, Industrias Radio Eléctricas, J. López Aznar, Teléfonos Bell, S.A., Albiñà, Esteva-Marata, Rifà Anglada, Exclusivas Lot, Huellesens, Viuda y sobrinos de Prado, Louis Gaumont, P. Pujol, Pathé Explotación i la revista “Radiosola”. La primera Junta Directiva de l’“Asociación” està formada pel president senyor Guillén García, el vice-president Royston St. Noble, el secretari Trinitat Bosch, el tresorer Enrique Huet i els vocals Pelegrín Albinyà i la Sra. vda. de Prado.

La finalitat de l’entitat és crear una estació emissora a la Ciutat Comtal. El propòsit de l’ANR es converteix en realitat el 12 de novembre de 1924, quan la “Dirección General de Comunicaciones” concedeix a l’“Asociación” la primera llicència per instal·lar una emissora a Barcelona. La inauguració de l’EAJ-1 Ràdio Barcelona es produeix el 14 de novembre de 1924, després de realitzar proves d’emissions des del 10 d’octubre. El primer director és Guillén García i els primers estudis de l’emissora situats a l’hotel Colom de la plaça de Catalunya, però l’emplaçament aviat serà reemplaçat per un

local del carrer Casp, 12, edifici on ja hi havia la revista de l'estació i l' "Asociación Nacional de Radiodifusión".

Un cop entra en funcionament la primera emissora, un clima d'expectació omple l'ambient barceloní i la premsa es fa ressò de la seva inauguració. A partir d'aquest moment es comença a produir un fenomen social, ja que tothom vol tenir un aparell receptor i els oïdors se senten captivats per la màgia de les ones. Aquesta falera col·lectiva per apropar-se a la ràdio és batejada pels diaris de l'època amb el mot de "Radiomania".

El 30 de gener de 1925 es concedeix, en el marc de la Reial Ordre de 14 de juny de 1924, una altra llicència. El promotor de Ràdio Catalana és el senyor Huesch, un industrial d'origen alemany propietari de la marca "Majòrica" dedicada a la fabricació de perles d'imitació. La nova estació l'EAJ-13 s'inaugura el 20 de juny de 1925 a Barcelona. Les dues estacions barcelonines tenen la seva pròpia orquestra, una revista i una organització molt similar, basada en un sistema de finançament mitjançant la publicitat i els subscriptors.

Ràdio Catalana crea certes dificultats a l'emissora de l'ANR, sobretot a partir del mes de gener de 1926, quan aconsegueix un permís per emetre simultàniament amb Ràdio Barcelona. La competència s'havia iniciat amb totes les seves conseqüències, i l'empresa privada de radiodifusió no sembla massa preparada per afrontar la situació que depara la lliure concurrència. En els diaris i les dues revistes de les emissores s'intercanvien opinions i fins i tot insults, ja que uns creien que la lliure competència reportaria millores tècniques i de programació, i d'altres es queixaven dels sorolls i interferències que arribaven als seus aparells receptors.

Altres emissores també tindran dificultats per sobreviure i la radiodifusió a l'estat espanyol iniciarà un procés inevitable de

concentració. De la trentena d'estacions que han nascut acollides a la reial Ordre de 14 de juny de 1924, l'any 1929 només funcionen amb regularitat les següents: EAJ-1 ("Unión Radio Barcelona"), EAJ-2 ("Radio España de Madrid"), EAJ-7 ("Radio Club Sevillano"), EAJ-8 ("Radio San Sebastián"), EA-13 (Ràdio Catalana) i EAJ-22 ("Radio Salamanca"). Les emissores més febles han desaparegut i el procés de concentració s'ha concretat amb diferents fusions. "Unión Radio, S.A" és l'empresa més beneficiada pels problemes econòmics de les diferents estacions, ja que va absorbint la majoria de ràdios amb problemes. "Unión Radio, S.A." es constitueix a Madrid el mes de desembre de 1924 i l'objectiu prioritari de l'entitat és posar en funcionament una xarxa d'emissores a les principals ciutats: Madrid, Barcelona, València, Sevilla, La Corunya, Santander, Bilbao, Oviedo, Sant Sebastià, Saragossa, Múrcia, Pamplona, Logronyo, Salamanca, Valladolid, Granada, Màlaga, Còrdova, Càdis, Palma de Mallorca i Santa Cruz de Tenerife. "Com es veu, es tracta de la primera temptativa seriosa del gran capital per instal·lar una xarxa de cobertura estatal. A Barcelona, la constitució d'"Unión Radio" a Madrid és acollida amb reticències i s'acusa a la nova directiva d'ésser un "conglomerado de casas extranjeras" i de voler aconseguir el monopoli sobre la radiodifusió. De fet els temors que "Unión Radio" esdevingués un monopoli no eren infundats, ja que la política econòmica del directori havia permès els d'altres sectors com el Tabac, el Petrol i el Telèfon." (Franquet, 1986:23.)

"Unión Radio", des de la seva constitució, ha desenvolupat una política expansionista amb l'objectiu d'acaparar totes les emissores de l'estat que tenen problemes econòmics. Com a altres estacions les dificultats van arribar a l'estació degana a finals de 1925, segons recull un article publicat a "La Publicitat" el 21 de febrer de 1926: "El moment crític va ésser

pel mes de setembre darrer. L'afecció era morta completament. Semblava que ningú no es recordés de la radiotelefonía. Ràdio Barcelona passava una crisi desesperada; els cooperadors ens havien anat deixant" (p. 9).

Ràdio Barcelona canvia de mans

El sistema de finançament de Ràdio Barcelona, la publicitat i les aportacions de l'ANR, provinents de les quotes dels radioients i de les cases comercials, és insuficient per a mantenir l'EAJ-1. Les creixents despeses econòmiques derivades de l'augment de la programació i de les millores en els equips tècnics, així com la competència que significa l'aparició de Ràdio Catalana a la mateixa ciutat, i l'abandó progressiu de les cases comercials que havien fomentat el naixement de l'emissora, fa que l'ANR i Ràdio Barcelona entrin en una llarga crisi econòmica.

D'altra banda, la manca de protecció oficial contribueix a aprofundir la crisi. Per superar aquesta situació desfavorable es recorre a tota mena d'iniciatives. "De moment l'Associació Nacional de Radiodifusió ha creat un segell d'una pesseta, els quals s'expediran a les cases de Radiotelefonía associades a Ràdio Barcelona, a l'objecte que els afeccionats no associats, i àdhuc aquests si en tenen voluntat, puguin adquirir-los i així contribuir al sosteniment de la Radiodifusió" ("La Publicitat". 1 de febrer de 1925, p. 4). També la Junta Directiva crea un "Cuadro de Honor" destinat als socis que aportin el major nombre de socis. Però, sobretot per poder sortir d'aquesta situació financera deficitària i dinamitzar el procés d'associacionisme es demana, des de la Junta, una nova emissora més potent.

Les iniciatives engegades des de l'"Asociación Nacional de Radiodifusión" no són suficients per superar el mal moment i el

procés de concentració radiofònica encapçalat per “Unión Radio, S.A.” es concreta amb la fusió de Ràdio Barcelona i aquesta operació s’executa mitjançant un contracte signat el 10 de novembre de 1926 entre el representant de Ràdio Barcelona, Societat Cooperativa el senyor Royston St. Noble i el representant d’“Unión Radio, S.A.”, Valentín Ruiz Senen.

El contracte establia entre d’altres punts:

“1.º La estación Radio Barcelona pasa a formar parte de Unión Radio, aportando a ella sus instalaciones, mobiliario, líneas microfónicas, revista Radio Barcelona, etc.

“2.º Radio Barcelona obtendrá de la Asociación Nacional de Radiodifusión el traspaso de la Concesión EAJ-1 a Unión Radio.

“3.º Radio Barcelona percibirá como pago de su aportación acciones y bonos de Unión Radio” (Forcades, 1933:47).

Aquest contracte es complementa amb un altre en el qual es determina que els diners de l’ANR a partir de la signatura del document aniran íntegrament a la confecció, organització i execució de programes de l’EAJ-1. Amb aquesta operació Ràdio Barcelona Societat Cooperativa desapareix per deixar pas a “Unión Radio Barcelona” i els antics propietaris passen a ser socis de tota la xarxa d’“Unión Radio”.

Els problemes econòmics de Ràdio Barcelona comencen a solucionar-se a partir de la fusió amb “Unión Radio, S.A.” que, a més de la solvència, compta amb uns fons considerablement augmentats provinents de les recaptacions dels socis de l’emissora que realitza l’ANR. Paral·lelament, es produeix una millora tècnica i d’infraestructura que culmina el mes de maig de 1929 quan “Unión Radio Barcelona” obté l’exclusiva per retransmetre des de l’Exposició Internacional de Barcelona. És en aquesta època que “Unión Radio” unifica la direcció de les distintes emissores de la xarxa i el sistema d’emissions

“multiplex” es va implantant, ja que d’aquesta manera s’aconsegueix un abaratiment dels costos de producció radiofònica, s’amplia l’audiència i es pot oferir un mercat publicitari més extens.

El procés engegat per “Unión Radio” treu protagonisme a l’ANR, que fins aleshores en matèria de programació havia tingut un pes específic molt important. “Unión Radio” és una empresa amb plantejaments seriosos de rendibilitat i sap que, a més de la millora tècnica de les instal·lacions de la seva emissora a Barcelona, cal fer una programació competitiva que faci que els inversors publicitaris triïn Ràdio Barcelona en comptes de Ràdio Catalana. És per això que progressivament intervé més directament en la programació treient-li protagonisme a l’ANR. De mica en mica, “Unión Radio Barcelona” domina el panorama radiofònic català guanyant-li la partida a l’EAJ-13 Ràdio Catalana. Els problemes definitius venen el 2 de març de 1929, quan per problemes tècnics l’EAJ-13 ha de suspendre temporalment les emissions. Mentrestant, però, l’estació degana compta amb un nou emissor de 20 Kv de potència que li garanteix el lideratge a les ones barcelonines.

L’ANR viu amb tensió la pèrdua de protagonisme dins l’estructura de Ràdio Barcelona i la Junta Directiva de l’Associació convoca una assemblea extraordinària el 20 d’agost de 1929. En la reunió s’aproven dos documents per unanimitat. En resum, es tracta de redefinir la col·laboració amb “Unión Radio, S.A.”; el primer punt de l’acord estableix que l’ANR contribuirà “con una aportación en metálico a los gastos de emisiones de UR tomando por base, mensualmente y por vencido, y no en otra forma, el valor de las emisiones radiadas por EAJ-1 y eventualmente por EAJ-13” (conclusions de la JD de l’ANR de 20 d’agost de 1929).

L'Associació, per tant, és l'única entitat competent per fixar el valor de cada programa, sense que "Unión Radio, S.A." pugui discutir la quantia assignada, tanmateix l'ANR pot proposar programes extraordinaris, però UR no pot proposar-ne a l'ANR. Aquesta actitud rupturista respon, sens dubte, a les pressions que "Unión Radio" efectua en el sentit econòmic. Així doncs, en un clima enterbolit els oients de Ràdio Barcelona saben dels problemes entre ambdues societats per la radiació d'una nota en l'emissió del 21 d'agost, tant sols un dia després de l'assemblea extraordinària de l'ANR. La nota en essència planteja que a partir d'aquest moment Ràdio Barcelona recaptarà directament les quotes dels radiooients, ja que de cada pesseta recaptada per l'Associació sols 57 cèntims van a parar a les emissions o a la revista, la resta es queda segons "Unión Radio" en despeses burocràtiques de l'ANR.

La ruptura inevitable té un motiu bàsicament econòmic i representa una pugna entre els botiguers de Barcelona i Catalunya, representats per l'ANR i les grans companyies electròniques de capital multinacional, representades per "Unión Radio". Els primers habien impulsat la primera emissora i establert les primeres relacions comercials, els segons volien imposar llur lògica centralitzada. La polèmica es va mantenir viva durant diversos anys i aquesta ruptura donà origen a una altra estació a la Ciutat Comtal: Ràdio Associació de Catalunya (EAJ-15), que començarà les seves emissions de la mà de l'ANR el 20 de març de 1930.

Ràdio Barcelona i Ràdio Associació de Catalunya comparteixen les ones barcelonines

L'ANR aconsegueix una estació en ona mitjana, però l'horari d'emissió és de 11.15 a les 14 hores i de les 16 a les 17

hores, períodes no utilitzats per “Unión Radio Barcelona”, ni per Ràdio Catalana. Ràdio Associació ha d’esperar a la proclamació de la República per aconseguir un horari d’emissió simultani amb el de Ràdio Barcelona. El 15 d’abril el president Francesc Macià signa un permís que permet radiar a l’EAJ-15 en l’horari assignat anteriorment en exclusivitat a EAJ-1, fet que desencadena una competència ferotge entre ambdues emissores. L’enfrontament de l’any 1930 es perllonga durant tot l’any 1931 i el 1932 i, poc a poc anirà perdent virulència.

La proclamació de la II República obre un nou període per les estacions barcelonines, que es caracteritza per la utilització del mitjà com a instrument polític, i és precisament durant aquesta anys quan la ràdio es consolida com un “mass media” informatiu.

El 14 d’abril de 1931, Companys proclama la República des del balcó de l’Ajuntament de Barcelona i poc després Macià fa el mateix des del balcó de la Diputació; aquest mateix dia a les 13.30 h. la direcció de Ràdio Barcelona es posa a disposició de les noves autoritats. Els missatges polítics comencen ben aviat i a l’emissió de les 17.30 h. es radia la nota següent: “Acaba de ser proclamada la República en toda España. Radio Barcelona, reflejo siempre de los latidos de la opinión, hace votos fervientes por la nueva era de libertad y progreso que abre la restauración de la República en España. ¡Viva la República!” Després seria el propi Macià, qui comunica la notícia al poble de Catalunya a través dels micròfons de l’EAJ-1 que s’havien col·locat al Palau de la Diputació.

Les dues estacions barcelonines fan declaracions públiques favorables al nou règim. Així els directius de Ràdio Associació decideixen oferir el micròfon de l’emissora a les autoritats i als capdavaners de les diverses organitzacions polítiques que

responguin a un ideari de catalanitat. D'altra banda, "Unión Radio" també explicita una opinió favorable a la República des de la seva revista "Ondas". "Unión Radio, que resignadamente ha soportado las imposiciones del régimen hasta en los últimos momentos, expresa al nuevo Gobierno su adhesión completa" ("Ondas", n.º 302, 18 d'abril de 1931).

"En els primers moments de la República, la competència afavoreix clarament a Ràdio Barcelona, ja que l'emissora de l'Associació encara no havia tingut ocasió de consolidar-se i només tenia permís per emetre 3 hores, sense simultaneïtat amb Ràdio Barcelona, sense possibilitat de fer publicitat i amb una potència esquifida, mentre que l'EAJ-1 tenia una audiència consolidada, uns mitjans tècnics força bons, les millors hores d'emissió, una estabilitat econòmica i a més formava part d'una xarxa estatal amb l'emissora central a Madrid" (Franquet, 1986:67).

El canvi polític té unes repercussions immediates en la programació radiofònica, doncs la República allibera la informació de la censura prèvia i gràcies a aquesta circumstància els gèneres informatius es consoliden. Un altre canvi es produeix en les emissions: la catalanització. Durant tot aquest període Ràdio Associació tria el terreny de la defensa de la catalanitat com a nota específica de la seva identitat i per diferenciar-se de la seva competidora. Aquesta opció influeix en la progressiva catalanització de Ràdio Barcelona que realitza diferents emissions en català i que edita a partir de 1934 la revista, també, en català. Però, si hem destacat aquesta rivalitat entre ambdues estacions és perquè la mateixa és la causa del gran dinamisme que assolixen els programes en aquesta època i perquè es pot assegurar que la qualitat de programació assolix unes fites molt altes.

La programació de l'EAJ-1 i l'EAJ-15

La millora de les instal·lacions tècniques de les estacions i de la qualitat dels aparells receptors possibiliten l'enriquiment progressiu de la programació i una audició més adient a les necessitats dels diferents públics que escolten la ràdio. Les emissores especialitzen els seus programes i ofereixen espais adreçats als diferents sectors de la població. Les dues estacions catalanes realitzen un programa diari adreçat a la dona, on, entre d'altres es tracten temes relacionats amb la cuina, la moda, la bellesa, les consultes mèdiques, sentimentals, etc.

La normalitat democràtica permet utilitzar la ràdio com a mitjà d'informació, lliurant-se de les limitacions de l'etapa anterior. La informació, la música i els espais especialitzats conformaran els blocs programàtics durant els anys 30.

La informació s'ha anat introduint en les graelles de Ràdio Barcelona i aconsegueix un protagonisme central a mitjans de 1936, quan el primer diari parlat realitzat a Catalunya l'any 1930 "La Paraula" té deu edicions diàries. La Paraula es realitza en català i la primera emissió s'emet a les 7,15 h. del matí i la darrera es radia a les 12 h. de la nit. Altres programes fets en català veuen la llum durant aquests anys. Un d'ells és "Micròfon per a tothom" que està dedicat als subscriptors que tenen afeccions literàries o musicals. Els espais dedicats a l'emissió de discs sol·licitats pels oients es programen en diferents edicions. Aquest tipus d'audicions es converteixen en molt populars i, a més, la fórmula ajuda a recaptar diners a l'EAJ-1. Els patrocinis presents a l'etapa anterior es consoliden i les cases anunciadores de perfums, sabons, medicaments, etc., troben que les emissions radiofòniques constitueixen un bon suport pels seus productes. Per aprofitar aquestes possibilitats publicitàries els programes adreçats a les dones, que s'han

consolidat en etapes anteriors, també es troben a les ones barcelonines durant la II República i ens referim a “Radio Fémina” de Ràdio Barcelona i a “Emissions Femenines” de Ràdio Associació.

D'altra banda, el programa realitzat per Toresky a l'EAJ-1 s'ha fet molt popular a les ones i a partir de l'any 1933 una nova secció s'inaugura: les “Converses en català”. El famós locutor i el seu personatge infantil Miliu realitzen l'espai amb els guions d'Artur Balot. L'objectiu és corregir la parla catalana de barbarismes. Tanmateix EAJ-15 dóna molta importància a l'ensenyament del català i diferents professors realitzen lliçons adreçades als infants. Durant aquests anys l'ensenyament del català a la ràdio té molts adeptes entre el públic.

Ràdio Associació realitza una tasca molt activa en el procés de catalanització i no només en el camp radiofònic. Els dirigents de l'EAJ-15 no dubten en oferir els micròfons a totes les entitats que col·laborin en iniciatives destinades a aconseguir la catalanització de totes les activitats comercials, polítiques i culturals.

Els dirigents de l'Associació entenen el procés de la ràdio lligat a la Generalitat de Catalunya. Això vol dir, que preveient el traspàs dels serveis de radiodifusió a la Generalitat, la seva opció és convertir-se en l'emissora d'aquesta Institució, i així es manifesta en diferents ocasions des de la revista “Catalunya Ràdio”: “Creu l'Associació Nacional de Radiodifusió que es podrà considerar ben pagada de tota la seva obra i de tots els seus sacrificis si en arribar el moment en què la radiodifusió depengui de la Generalitat, aquest bé el cedeix a qui tingui les executòries suficients per demostrar que mai no ha fallat en catalanitat i en veritable patriotisme” (n. 5, 29 de febrer de 1932, p.5).

Les primeres confrontacions electorals converteixen a la ràdio en un gran altaveu propagador de nous missatges i d'orientacions polítiques diferenciades que fins aleshores no havien pogut difondre's pel mitjà radiofònic. Les ones s'omplen de conferències, mítings, anuncis d'actes electorals, parlaments de personalitats destacades del món de la política. La ràdio és testimoni de l'activitat política desbordant del moment i tant Ràdio Barcelona com Ràdio Associació ofereixen els micròfons a les autoritats i als diferents líders polítics.

L'evolució natural del mitjà radiofònic dels anys 30 s'aturà com a conseqüència de la Guerra Civil, que convertirà a la ràdio en un instrument per a la propaganda política. Els militars insurrectes utilitzen la ràdio per potenciar i estendre el moviment sediciós i per guanyar la confiança de la població civil des del primer moment, i el Govern republicà, així com la Generalitat, per donar compte de la situació i per explicar el sentit de la revolta contra la legalitat constitucional. I això és possible perquè és la primera guerra que es troba una radiodifusió desenvolupada com a mitjà de masses.

Referències bibliogràfiques:

Forcades, A. *La ràdio a casa nostra*. Conferència. Tasis. Barcelona, 1933.

Franquet, R. *Història de la radiodifusió a Catalunya*. Edicions 62. Barcelona, 1986.